

ПОРЯДОК РОЗГЛЯДУ ТА ВИРІШЕННЯ СЛІДЧИМ СУДДЕЮ КЛОПОТАННЯ СЛІДЧОГО, ПРОКУРОРА ПРО НАКЛАДЕННЯ ГРОШОВОГО СТЯГНЕННЯ

МАРТИНЦІВ Андрій Михайлович - старший лаборант кафедри гуманітарних і соціально-економічних дисциплін Прикарпатського юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія»

УДК 343.137.4

Стаття посвячена дослідженню порядку розгляду та вирішення слідчим суддею клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення. На основі результатів аналізу норм кримінального процесуального закону та теоретических положень обґрунтовується цілесобразність розширення нормативно закріпленого кола учасників судового засідання про розгляд клопотання про накладення грошового стягнення. Визначається коло обставин, що належать до компетенції слідчого судді в ході розгляду клопотання про накладення грошового стягнення.

Ключові слова: грошове стягнення, накладення грошового стягнення, клопотання, ухвала, слідчий, прокурор, слідчий суддя.

Постановка проблеми

Норми ч. 2 ст. 144, ст. ст. 145 і 146 КПК України визначають порядок накладення грошового стягнення, нормативно закріплення якого забезпечує реальне та ефективне застосування даного заходу забезпечення кримінального провадження. При цьому вказані норми чинного кримінального процесуального закону, на відміну від норм КПК України 1960 року, чітко визначають етапи, з яких складається порядок накладення грошового стягнення, та диференціюють їх зміст залежно від стадій кримінального провадження та суб'єктів ініціювання розгляду та вирішення питання про застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження.

Так, під час досудового розслідування, з огляду на норму ч. 2 ст. 144 КПК України, ініціювати накладення грошового стягнення вправі слідчий, прокурор і слідчий суддя. При цьому ініціювання розгляду та вирішення питання про застосування даного заходу забезпечення кримінального провадження слідчим, прокурором здійснюється шляхом складення ними і подання слідчому судді письмового клопотання про накладення грошового стягнення, яке підлягає розгляду у порядку, визначеному ст. 146 КПК України. Розгляд і вирішення клопотання про накладення грошового стягнення слідчим суддею виступає самостійним етапом у структурі порядку застосування даного заходу забезпечення кримінального провадження під час досудового розслідування, проте нормами кримінального процесуального закону він не врегульований достатньо вичерпно, що призводить до виникнення проблем у правозастосовній практиці.

Стан дослідження

Дослідженню правової природи, підстав і процесуального порядку накладення грошового стягнення присвячена значна кількість праць учених-процесуалістів. Зокрема, вказані питання розглядають М. Гафізов, І. Гловюк, Н. Карпов, С. Ковальчук, Ю. Кузовенкова, А. Штанько та інші вітчизняні і зарубіжні науковці. Проте, порядок застосування даного заходу забезпечення кримінального провадження в юридичній

літературі досліджений недостатньо повно, а самостійні дослідження проблемних питань, які виникають під час розгляду та вирішення слідчим суддею клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення, не проводилися взагалі.

Викладене зумовлює необхідність постановки в якості мети цієї статті дослідження порядку розгляду та вирішення слідчим суддею клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення.

Виклад основного матеріалу

За загальним правилом, визначеним ч. 2 ст. 132 КПК України, клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення подається до місцевого суду, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування. З огляду на норми ч. ч. 2 і 3 ст. 35 КПК України, клопотання про накладення грошового стягнення, що подається до суду, підлягає обов'язковій реєстрації в автоматизованій системі документообігу суду, яка здійснюється працівниками апарату відповідного суду в день надходження таких матеріалів. Визначення слідчого судді для розгляду клопотання про накладення грошового стягнення здійснюється автоматизованою системою документообігу суду під час його реєстрації за принципом вірогідності, який враховує кількість проваджень, що знаходяться на розгляді у слідчих суддів, перебування суддів у відпустці, на лікарняному, у відрядженні та закінчення терміну їх повноважень.

Розгляд клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення здійснюється у порядку, визначеному ст. 146 КПК України. Як передбачає ч. 1 ст. 146 КПК України, під час досудового розслідування клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення на особу розглядається слідчим суддею не пізніше трьох днів із дня його надходження до суду. Такий підхід законодавця до визначення процесуального строку розгляду вказаного клопотання є цілком виправданим, оскільки, з одного боку, трьохденний строк є достатнім для забезпечення явки у судові засідання учасників кримінального

провадження, вказаних у ч. 1 ст. 146 КПК України, а з іншого боку, – швидкого, повного та неупередженого розгляду клопотання про накладення грошового стягнення. При цьому визначений ч. 1 ст. 146 КПК України процесуальний строк є граничним, у зв'язку з чим слідчий суддя, з огляду на норму ч. 1 ст. 114 КПК України, вправі встановити у його межах строк розгляду клопотання про накладення грошового стягнення меншої тривалості.

Під час досудового розслідування розгляд клопотання про накладення грошового стягнення відбувається у судовому засіданні. Відповідно до ч. 1 ст. 146 КПК України, про час та місце розгляду клопотання повідомляється службова особа, яка його внесла, та особа, на яку може бути накладено грошове стягнення, проте їх неприбуття не перешкоджає розгляду питання. Аналізуючи норму ч. 1 ст. 146 КПК України, Н. Карпов та А. Штанько вказують, що така службова особа (слідчий, прокурор) обов'язково має брати участь у судовому засіданні, на підставі чого пропонують виключити з даної норми положення про те, що неприбуття службової особи, яка внесла клопотання про накладення грошового стягнення, не перешкоджає його розгляду [5, с. 75-76]. Поділяючи таку позицію, потрібно вказати, що необхідність участі слідчого, прокурора у розгляді вказаного клопотання зумовлена покладенням на нього тягара доказування, який В.В. Вапнярчук визначається як «правове явище, сутність якого полягає в обумовленій інтересом процесуальній такій необхідності певного суб'єкта доказування відстояти свою правову позицію шляхом вчинення дій, спрямованих на формування доказової основи та на її обґрунтування позитивними та об'єктивно досяжними твердженнями» [1, с. 149]. У ході застосування заходів забезпечення кримінального провадження тягар доказування, на думку І.В. Гловюк, є «необхідністю для слідчого, прокурора надати належні, допустимі, достовірні та достатні докази того, що застосування заходу забезпечення кримінального провадження потрібне для забезпечення дієвості кримінального провадження» [3, с. 87]. Такий

обов'язок слідчого, прокурора впливає із загального правила застосування заходів забезпечення кримінального провадження, виходячи з якого під час розгляду питання про накладення грошового стягнення сторони кримінального провадження повинні подати слідчому судді докази обставин, на які вони посилаються (ч. 5 ст. 132 КПК України). У зв'язку з цим запровадження обов'язкової участі слідчого, прокурора у розгляді клопотання про накладення грошового стягнення дозволить слідчому судді заслухати його доводи щодо невиконання учасником кримінального провадження покладеного на нього процесуального обов'язку.

Участь у розгляді такого клопотання особи, на яку може бути накладено грошове стягнення, не може бути визнана обов'язковою, оскільки у значній кількості випадків підставою застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження виступає неприбуття учасника кримінального провадження за викликом слідчого, прокурора, слідчого судді. У зв'язку з цим норма ч. 1 ст. 146 КПК України у частині, яка передбачає, що неприбуття особи, на яку може бути накладено грошове стягнення, не перешкоджає розгляду клопотання, є цілком обґрунтованою та з огляду на закріплене ч. 1 ст. 147 КПК України право цієї особи подати клопотання про скасування ухвали про накладення на неї грошового стягнення (за умови, що вона не була присутня під час розгляду цього питання слідчим суддею) не призводить до порушення її прав. Водночас, учасник кримінального провадження, щодо накладення на якого грошового стягнення подано клопотання, повинен бути належним чином повідомлений про місце і час його розгляду.

Якщо учасник кримінального провадження, щодо якого вирішується питання про накладення грошового стягнення, бере участь у розгляді слідчим суддею клопотання, він вправі доводити поважність причин невиконання процесуального обов'язку шляхом подання у порядку ч. 5 ст. 132 КПК України доказів на обґрунтування обставин, на які він посилається. Наприклад,

у разі, якщо у клопотанні слідчого, прокурора ставиться питання про накладення грошового стягнення у зв'язку з неприбуттям учасника кримінального провадження за викликом, такими доказами можуть виступати лікарняний листок або довідка медичної установи, якою підтверджується факт тяжкої хвороби або перебування учасника кримінального провадження в закладі охорони здоров'я у зв'язку з лікуванням або вагітністю за умови неможливості тимчасово залишити цей заклад; копія свідоцтва про смерть близьких родичів, членів сім'ї чи інших близьких осіб; документи, що підтверджують несвоєчасне одержання учасником кримінального провадження повістки про виклик; тощо. Водночас, у зв'язку з покладенням тягаря доказування під час розгляду слідчим суддею клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження на слідчого, прокурора, учасник кримінального провадження, щодо якого вирішується питання про накладення грошового стягнення, не зобов'язаний доводити відсутність підстав для його застосування, а недоведення слідчим, прокурором такої необхідності призводить до відмови у задоволенні поданого ним клопотання.

Ч. 1 ст. 146 КПК України не передбачає участі у розгляді клопотання про накладення грошового стягнення інших учасників кримінального провадження, окрім слідчого, прокурора та особи, щодо якої може бути застосований даний захід забезпечення кримінального провадження, та не дає слідчому судді повноважень щодо здійснення їх виклику. Аналогічна позиція відстоюється й у юридичній літературі. Так, аналізуючи повноваження слідчого судді зі збирання та перевірки доказів, І.В. Гловюк відносить до їх числа повноваження за клопотанням сторін кримінального провадження або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питань, передбачених ст. ст. 151, 156, 172 і 193 КПК України (тобто при розгляді клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, про відсторонення від посади, про арешт май-

на, про застосування запобіжного заходу) та не розглядає можливість слідчого судді заслухати свідка під час розгляду питання про накладення грошового стягнення [4]. Водночас, у мотивувальній частині клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення на підтвердження невиконання учасником кримінального провадження покладеного на нього обов'язку можуть наводитися посилання не лише на документи, але й на показання. Зокрема, у юридичній літературі до числа відомостей, які підтверджують невиконання особою покладеного на неї обов'язку, відносять показання осіб, які бачили особу у заборонених для відвідування нею місцях при особистому зобов'язанні [6, с. 394]. З огляду на засаду безпосередності дослідження показань, речей і документів (п. 16 ст. 7 і ст. 23 КПК України) слідчий суддя повинен безпосередньо дослідити докази, на які посилається слідчий, прокурор у поданому ним клопотанні, у зв'язку з чим слідчий суддя підлягає наділенню повноваженнями щодо здійснення судового виклику певної особи, якщо він встановить наявність достатніх підстав вважати, що така особа може дати показання, які мають значення для вирішення питання про накладення грошового стягнення.

Викладене дозволяє запропонувати викласти ч. 1 ст. 146 КПК України у такій редакції: «1. Під час досудового розслідування клопотання про накладення грошового стягнення на особу розглядається слідчим суддею не пізніше трьох днів із дня його надходження до суду за участю прокурора та/або слідчого.

Про час та місце розгляду клопотання повідомляється особа, на яку може бути накладено грошове стягнення, проте її неприбуття не перешкоджає розгляду питання.

Слідчий суддя має право здійснити судовий виклик певної особи, якщо він встановить наявність достатніх підстав вважати, що така особа може дати показання, які мають значення для вирішення питання про накладення грошового стягнення. Виклик такої особи здійснюється у порядку, передбаченому статтею 134 цього Кодексу».

Під час розгляду клопотання про накладення грошового стягнення слідчий суддя повинен дослідити факти та обставини, від встановлення наявності/відсутності яких залежатиме прийняте ним процесуальне рішення. При цьому у ході досудового розслідування такі факти та обставини повинні охоплюватися предметом діяльності слідчого судді, під яким В.О. Попелюшко розуміє «факти і обставини та їх правову (кримінальну і процесуальну) оцінку (кваліфікацію), що викладені сторонами, іншими учасниками провадження у поданих йому клопотаннях, скаргах, а також факти, виявлені самим слідчим суддею, з якими закон пов'язує необхідність відповідного процесуального реагування з його боку» [7]. Виходячи зі змісту ч. 3 ст. 146 КПК України, слідчий суддя у ході розгляду клопотання про накладення грошового стягнення повинен встановити факт невиконання учасником кримінального провадження покладеного на нього процесуального обов'язку без поважних причин. При цьому слідчий суддя зобов'язаний дослідити такі обставини:

1) обставини, які підтверджують факт покладення на цього учасника кримінального провадження процесуального обов'язку. Наприклад, у разі неприбуття учасника кримінального провадження за викликом слідчого, прокурора, слідчого судді останній перевіряє, чи був він належним чином і з дотриманням процесуальних строків повідомлений про час і місце прибуття;

2) обставини, які свідчать про наявність поважних причин, які зумовили невиконання учасником кримінального провадження покладеного на нього процесуального обов'язку. При цьому слідчий суддя зобов'язаний дослідити докази поважності причин невиконання процесуального обов'язку, подані учасником кримінального провадження, щодо якого вирішується питання про накладення грошового стягнення;

3) обставини, які впливають на визначення розміру грошового стягнення. Так, норми ч. 1 ст. 139, ч. 2 ст. 179, ч. 5 ст. 180, ч. 1 ст. 323, ч. 1 ст. 325, ч. 2 ст. 326, ч. 1 ст. 327

і ч 5 ст. 493 КПК України залежно від виду допущеного учасником кримінального провадження кримінально-процесуального правопорушення визначають мінімальний і максимальний розміри грошового стягнення, яке може бути накладене, покладаючи вирішення питання про його конкретний розмір на його розсуд слідчого судді. При цьому норми кримінального процесуального закону не конкретизують обставини, які підлягають врахуванню при визначенні слідчим суддею розміру грошового стягнення. У теорії кримінального процесу до числа таких обставин запропоновано відносити: майновий і сімейний стан особи, її матеріальне становище, рівень доходів, характер вчиненого нею порушення, конкретні наслідки, які настали у результаті невиконання взятих на себе зобов'язань (підозрюваний переховується, вчинив новий злочин, спричинив шкоду свідкам, потерпілим, їх майну) [2, с. 141-142].

За результатами розгляду клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення слідчий суддя постановляє ухвалу (ч. 2 ст. 144 КПК України), якою вправі: 1) задовольнити клопотання та накласти на учасника кримінального провадження грошове стягнення; 2) відмовити у задоволенні клопотання.

Зі змісту ч. 3 ст. 146 КПК України випливає, що ухвала про накладення грошового стягнення постановляється у разі встановлення слідчим суддею факту невиконання особою покладеного на неї процесуального обов'язку без поважних причин.

За відсутності фактичних підстав для застосування даного заходу забезпечення кримінального провадження слідчий суддя постановляє ухвалу про відмову у задоволенні клопотання про накладення грошового стягнення. Аналізуючи норму ч. 3 ст. 146 КПК України, Н. Карпов та А. Штанько вказують, що «слідчий суддя має постановити ухвалу про відмову у задоволенні клопотання про накладення на особу грошового стягнення, якщо встановить, що вона з поважних причин не виконала покладений на неї процесуальний обов'язок» [5, с. 76]. Водночас, коло випадків, за яких слідчий суддя вправі відмовити у задоволенні кло-

потання про накладення грошового стягнення, є більш широким:

1) відсутності відомостей, які підтверджують факт покладення на учасника кримінального провадження процесуального обов'язку. Як відзначається в Узагальненні судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, обговореному на засіданні пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ 07.02.2014 р., «правильною є практика слідчих суддів, які відмовляють у задоволенні клопотань про накладення грошового стягнення, якщо у особи процесуального обов'язку не виникло» [8];

2) неналежного повідомлення учасника кримінального провадження про час і місце прибуття або недотримання процесуальних строків здійснення такого повідомлення;

3) наявності поважних причин, які зумовили невиконання учасником кримінального провадження покладеного на нього процесуального обов'язку. Водночас, оскільки нормами кримінального процесуального закону на слідчого, прокурора не покладається обов'язок доводити, що учасник кримінального провадження не виконав покладений на нього процесуальний обов'язок без поважних причин, то за відсутності доказів поважності причин невиконання процесуального обов'язку, поданих учасником кримінального провадження, щодо якого вирішується питання про накладення грошового стягнення, слідчий суддя повинен задовольнити клопотання про накладення грошового стягнення. Проте, слідчі судді в окремих випадках покладають тягар доказування поважності причин неприбуття учасника кримінального провадження за викликом на слідчого, прокурора, який звернувся з клопотанням про накладення грошового стягнення. Так, ухвалою Ленінського районного суду м. Севастополя від 23.05.2013 р. відмовлено у задоволенні клопотання старшого слідчого відділу прокуратури Кримського регіону України з нагляду за додержанням законів у військовій сфері про накладення

грошового стягнення на потерпілого А. за невиконання процесуального обов'язку, оскільки не встановлено достатніх підстав вважати, що А. не з'явився на виклик слідчого без поважних причин [8]. Проте, така практика є неприпустимою, оскільки відбувається переміщення тягара доказування поважності причин неприбуття учасника кримінального провадження на слідчого, прокурора, що суперечить вимогам ч. 5 ст. 132 КПК України.

Висновки

Проведений аналіз норм КПК України, які врегульовують порядок розгляду та вирішення слідчим суддею клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення, свідчить про необхідність розширення закріпленого ним кола учасників судового засідання з розгляду цього питання. Запровадження обов'язкової участі слідчого, прокурора у розгляді клопотання про накладення грошового стягнення дозволить слідчому судді заслухати його доводи щодо невиконання учасником кримінального провадження покладеного на нього процесуального обов'язку. З огляду на засаду безпосередності дослідження показань, речей і документів (п. 16 ст. 7 і ст. 23 КПК України) слідчий суддя повинен безпосередньо дослідити докази, на які посилається слідчий, прокурор у поданому ним клопотанні, у зв'язку з чим слідчий суддя підлягає наділенню повноваженнями щодо здійснення судового виклику певної особи, якщо він встановить наявність достатніх підстав вважати, що така особа може дати показання, які мають значення для вирішення питання про накладення грошового стягнення.

У ході розгляду клопотання про накладення грошового стягнення повинен встановити факт невиконання учасником кримінального провадження покладеного на нього процесуального обов'язку без поважних причин. При цьому слідчий суддя зобов'язаний дослідити такі обставини: 1) обставини, які підтверджують факт покладення на цього учасника кримінального провадження процесуального обов'язку; 2) обставини, які свідчать про наявність по-

важних причин, які зумовили невиконання учасником кримінального провадження покладеного на нього процесуального обов'язку; 3) обставини, які впливають на визначення розміру грошового стягнення.

За результатами розгляду клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення слідчий суддя постановляє ухвалу (ч. 2 ст. 144 КПК України), якою вправі: 1) задовольнити клопотання та накласти на учасника кримінального провадження грошове стягнення; 2) відмовити у задоволенні клопотання.

Література

1. Вапнярчук В. Сутність категорії «тягар доказування» у кримінальному провадженні України / В. Вапнярчук // Вісник Національної академії правових наук України. – 2014. – № 2 (77). – С. 145-155.

2. Гафизов М.Х. Денежное взыскание как мера уголовно-процессуального принуждения: Дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Мурад Хелилович Гафизов. – М., 2007. – 168 с.

3. Гловюк І.В. Презумпції й тягар доказування у розгляді слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження / - І.В. Гловюк // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 2. – С. 84-89.

4. Гловюк І.В. Слідчий суддя у кримінально-процесуальному доказуванні / І.В. Гловюк // Часопис Академії адвокатури України. – 2013. – № 3 (20) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://e-pub.aau.edu.ua/index.php/chasopys/article/view/714/718>

5. Карпов Н. Накладення грошового стягнення на учасників кримінального провадження (діагностика проблеми) / Н. Карпов, А. Штанько // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2014. – № 1. – С. 70-78 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/1-2014/70-karpov.pdf>

6. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1 / [О.М. Бандурка, Є.М. Блажів-

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена дослідженню порядку розгляду та вирішення слідчим суддею клопотання слідчого, прокурора про накладення грошового стягнення. На основі результатів аналізу норм кримінального процесуального закону і теоретичних положень обґрунтовується доцільність розширення нормативно закріпленого кола учасників судового засідання з вирішення вказаного питання. Визначається коло обставин, які підлягають встановленню слідчим суддею у ході розгляду клопотання про накладення грошового стягнення.

SUMMARY

The article is dedicated to research of the procedure of consideration and resolution by investigating judge the petition of interrogator, prosecutor for the imposition of a monetary penalty. Based on the results of the analysis of the rules of criminal procedural law and the theoretical positions necessity of expanding regulatory fixed number of participants of the court meeting from resolution of these question justified. The range of conditions, which must be installed by investigating judge during consideration of the petition for the imposition of a monetary penalty, determined.

ський, Є.П. Бурдоль та ін.]; За заг. ред. -В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. – Х.: Право, 2012. – 768 с.

7. Попелюшко В.О. Слідчий суддя у кримінальному провадженні / В.О. Попелюшко // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 1 (9): [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n1/14pvoukr.pdf>

8. Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, підготовлене суд-

дями судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ С.Г. Дембовським, В.В. Наставним, Р.І. Сахном, Т.Я. Широян, начальником управління правової роботи апарату Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ Р.Ш. Бабанли, заслухане та обговорене на засіданні пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ 07.02.2014 р. (Витяг) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14>